

A 10-ES HONVÉDEK ÉS A „10-ES HONVÉD” 1917–18-BAN

NÉMETH GYÖRGYI

A miskolci 10. honvéd gyalogezred történetének sajátos forrása a tábori újság, a 10-es honvéd. Más újságokhoz hasonlóan ez is sokféleképpen járul hozzá az adott történelmi korszak – jelen esetben az I. világháború – feltáráshoz. Jelentőségét még az a tény is növeli, hogy sok azóta, illetve még a háború során elpusztult korabeli dokumentum közvetve fennmaradt a lapjain.¹ Ebben a tanulmányban az ezred életének azon szakaszát vizsgáltuk, mely a lap megjelenésétől a 10-es honvédek olasz frontra küldéséig terjedt.

A TÁBORI ÚJSÁG: a 10-es honvéd első száma 1917. július 15-én jelent meg. Ezután rendszeresen, havonta kétszer jelentkezett, minden hónap elsején és 15-én, egészen 1918. december 15-ig. (Az újság a háború befejeződésével nem szűnt meg, csak szünetelt. 1923-ban éledt fel, de végleges megszűnéséig már csak évente egyszer, az ezrednapon adták ki. Az utolsó ismert szám a miskolci Herman Ottó Múzeumban található, 1942. május 3-i keltezéssel.² Az OSZK és a miskolci II. Rákóczi Ferenc Könyvtár gyűjteménye az 1941-es példánnyal zárul.³ A sajtótörténeti kézikönyv nem említi az újságot, de ez érthető is az akkor megjelenő újságok nagy száma miatt’).⁴ Az újság kiadásának fő célját az első számban a vezércikk és egy belső cikk is megfogalmazza. „A 10-es honvéd minden jövedelme az özvegy- és árvaalap javára szolgál.”⁵ De ezt a célt minden számban föltüntetik a redakcionális részben.

A lap *fejléce* kifejezi az ezred kötődését az anyavároshoz, Miskolchoz. Miskolc árnyképén az avasi templom, a mindszei és a református templom látszódik. Az árnykép mögött vonalrajz ábrázolja a Magyaros, a Litzmann kúp és a Sövényes körvonalait. Ezek a magaslatokon állomásozott az ezred a lap kibocsátásának idején. A lap fejléce az elemzett időszakban négyszer megváltozott, szoros összefüggésben a tartalommal. Az 1917. október elsejei és az 1918. február 15-i szám fejlécén Eger látható, a heves megyei küldöttség látogatása, illetve az egri hadikiállítás megnyitása alkalmából. Az 1918. április elsejei fejléc Gyöngyöst, az 1918. május 15-i pedig Sátoraljaújhelyt ábrázolja, mivel ezek a számok tudósítottak a hadikiállítás megnyitásáról az illető városban. (Az első évfolyam november elsejei, 8. száma hibás fejléccel jelent meg, mivel számozásában és dátumozásában megegyezett az előzővel, az október 15-i 7. számmal.)

1. Sassy Cs. (szerk.) 1939. 4.

2. HOM HTD. 53. 3200. 1. 44.

3. A B.-A.-Z. megyei hírlapok bibliográfiája 1964. 136–137.

4. Dezsényi B. – Nemes Gy. 1954. 6.

A lap szerkesztése, de természetesen a tartalma is teljesen különbözött a korabeli polgári újságokétól. A háború alatt kiadott számok rendszeresen jelentkező, állandó rovatokba rendezve közölték az ezreddel kapcsolatos híreket. A lap első oldalán olvashatjuk a vezércikket, amely olykor a második, harmadik lapon is folytatódott. Néhányszor nem vezércikk, hanem a lap tartalmának többi részéhez illő vers került az első oldalra. A belső oldalakon a következő, több-kevesebb rendszerességgel egymást követő rovatok foglaltak helyet. A „Hétről-hétre” rovatban, amely a heti tárcsa szerepét töltötte be, a szerkesztő számolt be tréfásan a heti eseményekről. „Az ezred krónikás könyvéből” című rovat az ezred történetének ismertetése, „Az ezred aranykönyvéből” rovat pedig a kitüntetések közölte. A „10-es hősök árváinak” rovatában az ezred özvegy- és árvaalapja elszámolásai olvashatóak. A „Fehér fakeresztek” rovat az elesett bajtársokról emlékezik meg. „Mi újság nálunk?” címmel az ezred, „Mi újság majdnem nálunk?” címmel a kiképző csoport, „Mi újság otthon?” címmel a pótzászlóalj életének napi eseményeiről számoltak be rövid hírek és tudósítások formájában. A „Vöröskereszt és vidéke” rovatban a segélyhely és a beteggyűjtő híreit, „Amit a szakácsok főznek” rovatban a front, „Amit a vonatnál főznek” rovatban pedig a trén álhíreit közölte a lap. A lapnak volt irodalmi, művészeti és sportrovata, s külön rovatot nyitottak a 10-es anekdotáknak. A lap szerkesztői üzenetekkel és az ezeket követő miskolci hirdetésekkel zárult. Az újság későbbi számaiban néhány új rovatot is nyitottak. Már az első évfolyam ötödik számától kezdve jelentkezik az „Oláh Gyuri az helzetrül +” rovat, mely az ezred egyik kedvencének, a cigányszármazású Oláh Gyurinak a nézőpontján keresztül mutatja be az eseményeket tréfás formában. A 2. évfolyam 13. számában indítják a „Beszélő fejfák 10-es temetőkből” rovatot, melyben egy-egy a háborúban elesett tiszt halálának körülményeiről számoltak be. Az állandó rovatok mellett különféle egyéb cikkek is helyet kaptak a lapban, de kizárólag csak olyanok, melyek valamiféle módon kapcsolatosak voltak az ezred életével. Az újság gyakorlati tájékoztatást is nyújtott a katonáknak, mivel például rendszeresen közölték a menetrendet, amely nélkülözhetetlen volt a szabadságolás alatti hazajutáshoz. De ismertették a hadművelési területen való látogatás szabályait, a levelek postázásának módját, a magán-táviratok feladásának lehetőségét is.

A lap szerkesztője és legodaadóbb munkatársa, Sassy Csaba írta a legtöbb cikket. Sassy gyakran használt álneveket cikkei alatt. Már a háború előtt is használta az Aiglon és Avas neveket, háborús álnevei: dr. Szikla Szilárd, Vicc Elek és Sss. Sassy Csaba nemcsak újságíró volt, hanem költő is, sok versét, dalszövegét közölték. A háború alatt is jelentek meg verseskötetei Miskolcon, 1917-ben a Frontról-rontra, 1918-ban: A csiki határszélről.⁶ Sassy Csaba leszerelése után is újságíró és költő maradt, Miskolcon élt. A vezércikkeket gyakran az ezredparancsnok, Sáfrán Géza írta. Az ezredtörténet írója és az özvegy- és árvaalap vagyonának kezelője, a lap rendszeres munkatársa, Petrik Ernő százados, aki 1918. júliusától a lap felelős szerkesztője. A szerkesztőség tevékeny tagja volt még Thurzó Nagy László, aki szintén cikkeket és verseket írt, s Sassy Csaba leszerelése után, 1918. augusztusában pedig átvette a lap szerkesztését.⁷ Az újság illusztrátora, Kövér Gyula festő, aki karikatúrákon örökítette meg az ezred jellegzetes és híres alakjait. Kiss-

5. 10-es honvéd (továbbiakban 10-es) 1917. 1. szám 15.

6. HOM HTD. 68. 4.2. 93. 97.

7. HOM HTD. 68. 4. 2. 91.

házy Albert 1918 nyarán csatlakozott a szerkesztőséghez, miután a fogolytáborból hazatért. De nemcsak a szerkesztőségi munkatársaknak, hanem más szerzőknek is jelentek meg cikkei a lap hasábjain. A lap az ezred egésze számára íródott, de a cikkírók csak a tisztek közül kerültek ki.

A lap első hét száma közül hat 20 oldalnyi *terjedelemmel* jelent meg, ezután az oldalszám 12 és 18 között váltakozott. A feldolgozott egy év során kétszer jelentkeztek ünnepi számmal, 1917 karácsonyán 30, 1918 tavaszán, a magyarosi csata évfordulóján 24 oldalon. A lap ára, a megjelenéstől kezdve 1918. január 15-ig számonként 40 fillér volt, azután pedig 50 fillérré emelkedett az újságpapír hiánya és a még meglévő papírkészletek megdrágulása miatt.⁸ Sokszor csatoltak az ezred életére vonatkozó, jó minőségű fénykép-mellékletet a laphoz. A lap előfizetőinek a száma a háború végére közel 5000-re emelkedett.⁹ 1918. július elsejétől megnyílt a lap saját kiadóhivatala Miskolcon, a Széchenyi utca 4. szám alatt.¹⁰

Mindezek alapján egy következetesen szerkesztett, részletes tájékoztatást nyújtó, színes és érdekes, a fronton és a hátszországban egyaránt közkedvelt, azonos színvonalon mozgó újság képe bontakozik ki előttünk.

A 10-ES HONVÉDEK ÉLETE az újságcikkek feldolgozásának sokféle módja van. Ezúttal az ezred egy év alatt megélt életét szeretnénk bemutatni úgy, ahogy az a tábori újságban tükröződött. Célunk a történelmi tényismeret gyarapítása a további kutatás megalapozásához. Különleges helytörténeti feladatról van szó, hiszen az ezred tagjai megyénk lakosai voltak (a miskolci 10. magyar honvéd gyalogezred kiegészítési körzete Borsod, Heves és Zemplén megye¹¹), a háború mégis Magyarország más területeihez és idegen országokhoz kötötte őket. De hozzátartozóik itt éltek, s a katonák is ide jöttek vissza a háború befejezése után, illetve innen hiányoztak.

Állomáshely és harci tevékenység: az ezred a lap kibocsátásának idején a Magyaros magaslaton és a környező hegyeken állomásozott.¹² A kiképzőcsoport székhelye ezalatt Haraszkeréken és Székelyvaján volt.¹³ 1917 nyara és 1918 nyara között az ezred alig folytatott harci tevékenységet. Az egyetlen nagyobb ütközet, amelyben részt vettek 1917. augusztus 8-án volt. Az újság csata után megjelenő száma – nyilván katonai okokból – keveset ír a csatáról. Nem is a megszokott időben, azaz a hónap 15. napján jelenik meg, hanem a király, IV. Károly születésnapja tiszteletére augusztus 17-én, s őt köszöntik az első lapon. A belső lapokon több cikk figyelmes átolvasásából kiderül, hogy augusztus 8-án csata volt, de a lefolyásáról szinte semmit nem tudunk meg. A József főherceg augusztus 9-i látogatásáról szóló cikkben megemlítik, hogy „Rendkívüli érdeklődéssel kérdezősködött az előző napi harcok részletei, továbbá a dróttakadályok és a tábori őrsök elhelyezése felől,” s „kifejezte abbéli óhajtását, hogy személyesen kívánja dekorálni az előző napi harcban kitűnt legénységet.”¹⁴ Idéznek az augusztus kilencediki ezredparancs-

8. 10-es 1918. 3. sz. 8.

9. Sassy Cs. (szerk.) 1939. 196.

10. 10-es 1918. 13. sz. 10.

11. Berkó I. (szerk.) 1928. 486.

12. 10-es 1917. 1. sz. 14. 1917. 6. sz. 13.

13. 10-es 1917. 1. sz. 13.

14. 10-es 1917. 3. sz. 2–3.

1. kép. Legénységi fedezékek a Névtelen kúpon

2. kép. Csobányosi állásrészletek

3. kép. Kaverna a 3. századnál

4. kép. Lövésre kész nehézágyú, gyújtás előtt, ágakkal leplezve

ból, melyben az ezredparancsnok elismerését fejezi ki az augusztus 8-i harcban megsebesült tisztnek, illetve megdicséri néhány századát is.” A tegnapi támadásnál az ezred az erősen kiépített, szívósan védett és erős dróttakadályokkal ellátott ellenséges állást igen erős gyalogsági géppuska- és tüzérségi tűzben a megszokott elszántsággal és vitézséggel közelítette meg, mely alkalommal különösen kitűnt a 4. század. Derék rohamjárőrei több helyen, pusztító tűzben átvágták az első dróttakadályokat.”¹⁵ Az újság fényképmellékletén sem csataképek láthatók, hanem József főherceg látogatása és egy tizedes, aki a csatában szerzett érdemeiért megkapta a legmagasabb legénységi kitüntetést, az arany vitézségi érmet. Érdemeinek leírása nem vet fényt a csata menetére. Az egyetlen konkrétum az a névsor, amelyben felsorolják az ütközetben elesett tiszteket és honvédeket, akik az újság szerint összesen harmincan voltak. Egy további tiszt 1917. novemberében halt bele az augusztus 8-i csata során szerzett sérüléseibe.¹⁶ Tehát az ütközetnek a háború menetébe való beillesztéséhez, az ezred szereplésének megismeréséhez az újság segítségével nem jutottunk közelebb lényegileg.

A magyarosi tartózkodás során máskor is szenvedett embervesztésget az ezred. 1917. június 28-án és 30-án egy-egy, július 9-én két honvéd esett el ellenséges gránát becsapódása miatt. Július 11-én, 21-én, augusztus 27-én köteleességteljesítés közben hunyt el a legénység egy-egy, szeptember 20-án négy, október 7-én két tagja.¹⁷ Még ha nem is számolt be minden halálesetről az újság, akkor is bizonyosnak látszik, hogy a magyarosi állásokban a nyári hónapoktól októberig augusztus 8-án kívül csak kisebb, *szórványos összecsapások*ra került sor. Ez a megállapítás következtetésen alapul, mivel az újság minden esetben szükséztlenül, a következőhöz hasonlóképpen nyilatkozott: „. . . a 3. zászlóaljhoz beosztott fényező osztagbeli honvéd, szolgálatának teljesítése közben fejlődést kapott és hősi halált halt.”¹⁸

A Magyarost 1917 vége felé elhagyta az ezred, de hogy pontosan mikor és hová kerültek a cikk, mely a „Fehér kakas” (!) címet viseli, nem árulja el. „Ismét vándorolunk. Zimankós, lucskos téli időben, szinte végnélküli úttalan utakon.”¹⁹ Az 1918. január közepén megjelenő számból azt megtudjuk, hogy a szilvesztert a 2. zászlóalj pihenőben egy front mögötti faluban, az ezredtörzs a másik két zászlóaljjal romániai állásaiban töltötte, de a falu és az állás megnevezése nélkül.²⁰ Egy kis hírből azonban, amely néhány lappal arrébb arról szól, hogy a legénység igénybe veheti az ojtó-sósmezői kisvasutat, mégis konkrét helymeghatározásra bukkanunk.²¹ Az ezred az ojtói szorosban állomásozott. Az *ojtói* tartózkodás során semmiféle harci tevékenységről nem szerzünk tudomást, mivel 1917. decemberében már megkötötték az orosz és a román fegyverszünetet is. Az újság csak rejtetten céloz erre.²²

A magyarosi csata évfordulóján rendezett emlékünnepegy után néhány nappal az ezred búcsút mond az erdélyi frontnak. A Magyarországon kialakuló feszült helyzet miatt

15. 10-es 1917. 3. sz. 10.

16. 10-es 1917. 9. sz. 9.

17. 10-es 1917. 1. sz. 14. 1917. 2. sz. 10. 1917. 5. sz. 9. 1917. 6. sz. 14. 1917. 7. sz. 9.

18. 1917. 7. sz. 9.

19. 1917. 11. sz. 7.

20. 1918. 2. sz. 12.

21. 1918. 2. sz. 14.

22. *Galántai J.*, 1974. 365. 10-es 1917. 11. sz. 2.

nagyobb szükség volt a katonákra az ország belsejében.²³ Az újság ezúttal pontos és részletes beszámolókat nyújt az ezredről, aminek valószínűleg a hadműveletekből való kikerülés az oka. „... az ezredünket a frontról egyidőre kivonták és Bács-Bodrog megyébe rekvirálni rendelték.” „... március 18-án és 19-én volt útban az ezred a román frontról a Bácskába”²⁴ Az egyik cikk a hozzátartozók tájékoztatása céljából még a századok tartózkodási helyét is közli egyenként.²⁵ Több cikk foglalkozik a rekvirálás humoros eseteivel, de tárgyilagos leírást nem kapunk.²⁶

Nyár elején az ezred újra utazás előtt áll. „Mire ezek a sorok nyomdafesték alá kerülnek, talán már be is fejeztük a Bácskában a rekvirálást”-írja az újság június elsejei száma. De erre nem került sor június végéig, mivel a júliusi első számban még továbbra is csak a terv olvasható.²⁷ A következő számban a hivatalos hírek nem, csak a tárca tájékoztat az ezred új állomáshelyéről. Az utazás pontos időpontját nem tudjuk, de azt igen, hogy az első zászlóalj Miskolcra illetve Csabára került, a második zászlóalj Kőbányán, a harmadik pedig Budapest VII. kerületében teljesített karhatalmi szolgálatot. Sok tenni-valójuk egyik helyen sem akadt, csak a jelenlétükre volt szükség.²⁸ Az augusztus elsejei szám idézi a július 17-i ezredparancsot, mely bejelenti: „Most, a harmadik év kezdetén, új harctérre, új ellenségek elé megy az ezred...”, az *olasz frontra*.²⁹ Sáfrán ezredparancsnok a vezércikkben pedig úgy fogalmaz, hogy az ezred már ott is van a fronton. Az első zászlóalj Hejőcsabáról nem egyenesen a frontra ment, hanem Bereg, Ugocsa és Máramaros megyébe újra karhatalmi szolgálatra.³⁰

Még jó néhány oldala van az ezred életének, melyről csak részleges ismereteket szerezhethünk. Az *ezred létszáma* is azon adatok közé tartozik, melyek nem kerülhettek be az újságba. Létszámváltozásról egy ízben szerzünk tudomást számok megnevezése nélkül. A bácskai tartózkodás idején, 1918. június 13-án vonult be az ezredhez Újvidékre az V/10. zászlóalj, mely ideiglenesen a feloszlott 34. honvéd gyalogezred kötelékébe tartozott. A zászlóalj legénységét felosztották a többi zászlóalj között.³¹ De változott az ezrednek a tőle *nagyobb alakulatok*ba való beosztása is. Az 1917. október elsejei újság írja, hogy az ezred 1. és 2. zászlóalja kivált dandárjának kötelékéből.³² A kiválás oka ismeretlen, s a két zászlóalj további sorsáról a későbbi számok sem tudósítanak. 1918. januári a hír, „... hogy hadosztályunk a... hadtest kötelékéből kivált...”. A kiválás tényén kívül egyebet nem tudunk meg.³³ Az újság sok esetben él a kipontozás eszközével, ezzel megfosztva olvasóit a pontos adatoktól. Az egy évnyi újságyanyag átolvasása alapján mégis megállapítható, hogy az ezred az 1., hadseregben, a 39. honvéd gyaloghadosztályban, a 77. dandárban teljesített szolgálatot.³⁴

23. Hanák P. (főszerk.) 1983. 1194–1195. Sassy Cs. (szerk.) 1939. 12.

24. 10-es 1918. 7. sz. 13–14.

25. 10-es 1918. 7. sz. 16.

26. 10-es 1918. 7. sz. 10–12. 1918. 8. sz. 14–15. 1918. 11. sz. 9–11.

27. 10-es 1918. 13. sz. 7.

28. 10-es 1918. 14. sz. 5–7.

29. 10-es 1918. 15. sz. 8–9.

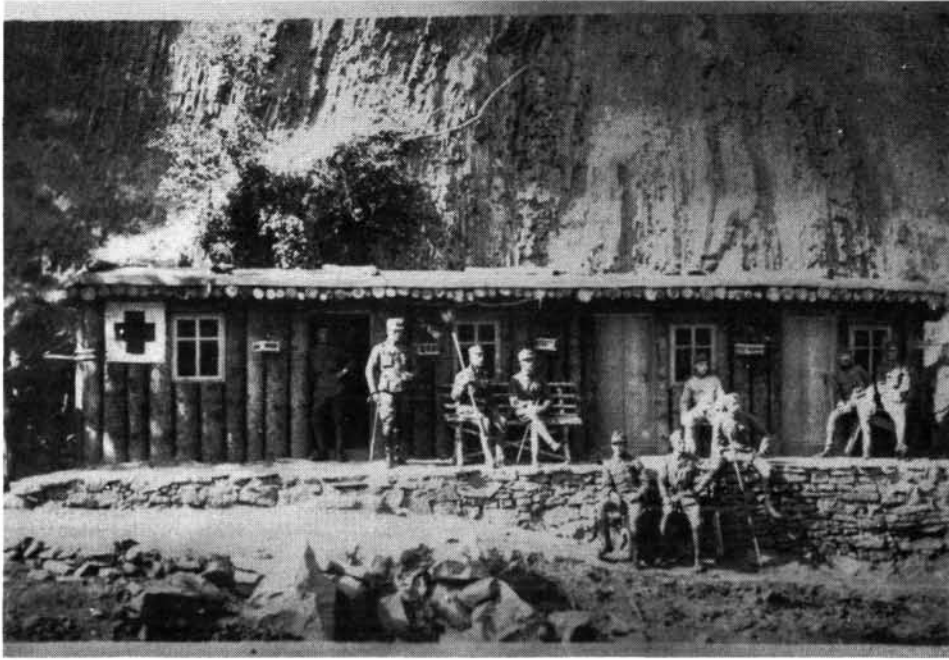
30. 10-es 1918. 15. sz. 3.

31. 10-es 1918. 13. sz. 11.

32. 10-es 1918. 6. sz. 9.

33. 10-es 1918. 2. sz. 3.

34. 10-es 1918. 6. sz. 21. 1918. 11. sz. 4. 1918. 10. sz. 10.

5. kép. Segélyhely

Tehát az ezred lényegi tevékenységéről csak vázlatos képet kaphatunk az újság alapján. Az adott viszonyok között részletesebb tájékoztatást nem nyújthatott az újság, mivel az az ellenség hírszerzését is segítette volna.

Tisztikar és legénység: az ezred- és felettes tisztikar tagjai sokat szerepelnek az újság hasábjain. Az ezredparancsnok 1916. július közepétől Sáfrán Géza alezredes volt, akit a király 1917. novemberében ezredessé nevezett ki.³⁵ (Kinevezése alkalmából az ezred tisztikara egy ezüst urnával ajándékozta meg parancsnokát, melynek egyik oldalán emléksorok, másik oldalán pedig a tisztek nevei olvashatóak.) Az ezred dandárparancsnoka Belitska Sándor vezérőrnagy 1917. szeptemberében váltotta fel Lengerer János ezredest, s 1918. májusáig maradt a dandár élén, amikor is Hauser Henrik ezredes került a helyére. Belitska ekkor a keleti hadsereg vezérkari főnöke lett.³⁶ A hadosztály másik dandárának parancsnoka Daubner Samu tábornok volt.³⁷ A hadosztályparancsnokot, Breit József vezérőrnagyot 1917. augusztusában nevezték ki altábornaggyá. Breit, az ezred békebeli parancsnoka 1916. novemberétől állt a 39. azaz az „Előre” hadosztály élén.³⁸ A hadosztály vezérkari főnöke Márkus Alajos.³⁹ A hadtest parancsnoka Hadfy Imre altábornagy, a 39. hadosztály korábbi parancsnoka.⁴⁰ A hadtestvezérkari főnök Balassa Béla

35. 10-es 1917. 1. sz. 1. 1917. 10. sz. 2.

36. 10-es 1917. 5. sz. 10. 1918. 12. sz. 8. 1918. 11. sz. 2–4.

37. 10-es 1917. 5. sz. 10.

38. 10-es 1917. 3. sz. 14.

39. 10-es 1917. 4. sz. 13.

40. 10-es 1917. 4. sz. 8. 1917. 2. sz. 8–9.

6. kép. Uz-völgyi temetőrészlet.

vezérkari ezredes volt.⁴¹ Az erdélyi hadsereg parancsnoka Arz vezérkari főnökké való kinevezése után, 1917. márciusában Rohr Ferenc vezérezredes lett, a honvédség háború előtti főparancsnoka. Ő volt az első magyar, akit az uralkodó tábornaggyá léptetett elő 1918. februárjában.⁴² A hadseregharcvonal-parancsnok, József főherceg 1918 elején más frontra távozott.⁴³

Az ezred tisztikarának egészéről még vázlatos képet sem sikerült összeállítani az újság alapján, bár szinte minden számban jelentek meg ezzel kapcsolatos közlemények. A közlemények különféle csoportosításban közlik híreiket, úgymint: előléptetés, új besorítások, kinevezés, vezénylés, megbízás, áthelyezés. Azt is feltűntették, ha ezek az adatok az önkéntesekre illetve a pótzászlóaljra vonatkoztak. Általában tanfolyamokra vezényelték a tiszteket (rohamtanfolyam, kardos tisztes, gázkiképző, tájékoztató géppuskás, akna- és gránátvető, összeköttetési szolgálatbani továbbképző tanfolyam), de volt aki vezényléssel lett eladóhely parancsnok vagy sodronykötélpálya üzemvezető.⁴⁴ Egyéni

41. 10-es 1917. 2. sz. 9.

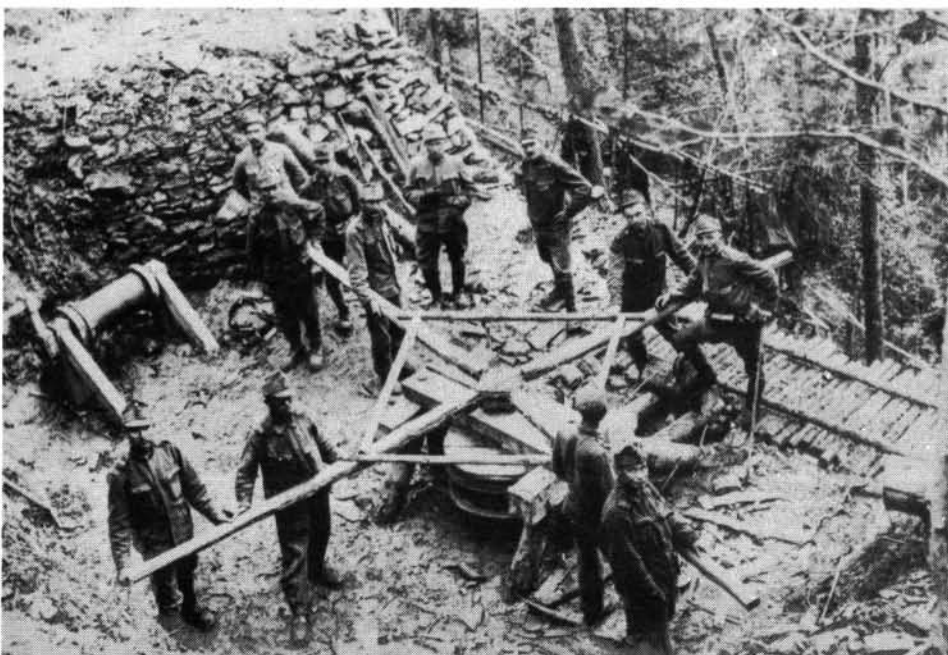
42. 10-es 1917. 7. sz. melléklete 1918. 4. sz. 3–4. 1918. 6. sz. 21.

43. 10-es 1918. 3. sz. 4–5.

44. 10-es 1918. 1. sz. 5–6. 1918. 2. sz. 14.

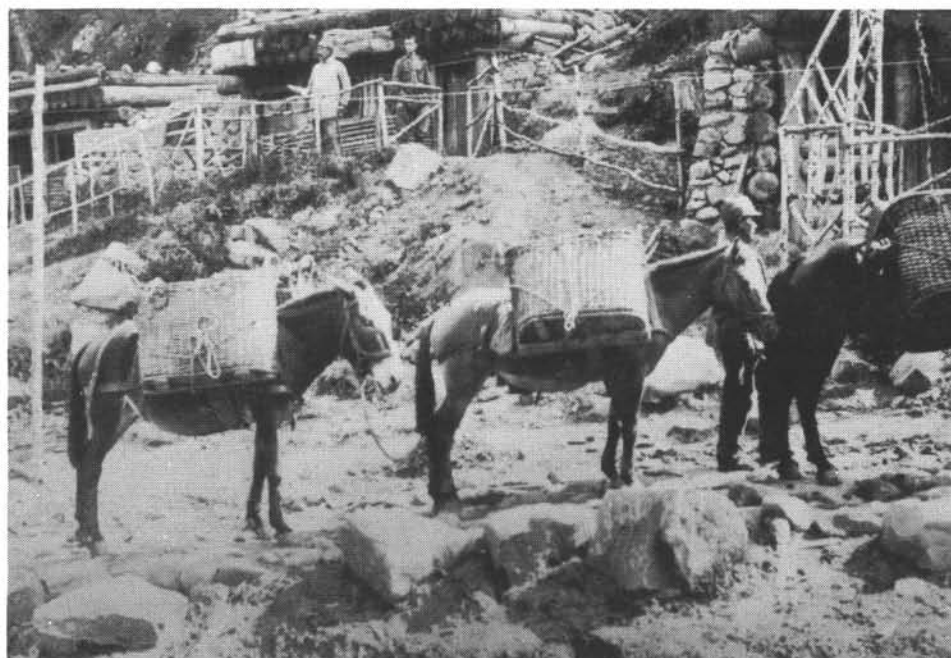
7. kép. Temetetlen halottak

8. kép. Drótkötélpálya felhúzó szerkezete

9. kép. Vízesztilláló készülék

10. kép. Lószertánpótlás szállítása

11. kép. A Heves megyei küldöttség 1917 szeptemberében

híradások szólnak arról, ha egy tiszt kikerül a harctéri szolgálatból.⁴⁵ 1918 tavaszától pedig megszorodnak azok a hírek, melyekben felsorolják azoknak a tisztaknak a neveit, akik hosszabb tanulmányi szabadságot kaptak.⁴⁶ Gyakorta olvashatunk a parancsnoklási viszonyok megváltozásáról, mely szorosan kapcsolódott a szabadságolásokhoz, melyekre e viszonylag békés időszakban sűrűn kerülhetett sor. Mégis mindez kevés a teljes tisztikar és tevékenysége megismeréséhez. (A megfelelő rovatokban a legénységre vonatkozó adatokkal is találkozunk, de csak szórványosan.) Az ezred vezetői közül az ezredparancsnokon kívül csak az ezredorvos és a táborigazgató szolgálati adatait ismerjük. Dömötör György hajdúszoboszlói plébános 1917. júniusától teljesített harctéri szolgálatot a 10-es ezrednél, előde Subik Károly egri egyházmegyei római katolikus hitoktató, az egri internátus tanulmányi felügyelője lett.⁴⁷ Ugyancsak júniusban váltotta föl Havas Gyula ezredorvosfőnököt Klein Izsó népfelkelő ezredorvos, aki hamarosan a 414. számú táborigazgatóba került. Utóda, Hófer Ferenc öt hónapig töltötte be tisztét. 1918. januárjában már Salzberger Ernő volt az új ezredorvosfőnök.⁴⁸

Az ezred tisztikara és legénysége tevékenysége elismerésül gyakran részesült *kiüntetésben*. 1917. július 10-én az ezrednek 3363 kiüntetése volt, 270 tiszti és 3093 legénységi. 1918. január elsején pedig 5003, ebből 302 tiszti és 4701 legénységi.⁴⁹ A ma-

45. 10-es 1918. 14. sz. 8. 1918. 7. sz. 13.

46. 10-es 1918. 11. sz. 14–15. 1918. 12. sz. 9. 1918. 13. sz. 12.

47. 10-es 1917. 1. sz. 10–11.

48. 10-es 1917. 1. sz. 11. 1917. 3. sz. 14. 1918. 1. sz. 5–6.

49. 10-es 1918. 2. sz. 4–5.

12. kép. „Oláh Gyuri”

gyarosi csata évfordulóján rendezett ünnepségen, 1918. március 8-án igen megszapordott a kitüntetések száma, mivel a hadosztályparancsnok és az ezredparancsnok is sok kitüntetést adományozott a legénység harcokban részt vett tagjainak.⁵⁰ Voltak, akik csak haláluk után kapták meg kitüntetésüket. Léderer Miksa 10. honvéd gyalogezredbeli alvezredes árvája, apja érdemei elismerésül nemességet kapott.⁵¹

Már említettük, hogy a feldolgozott egy év során kicsi volt az ezred vesztesége a csekély harci tevékenység miatt. *Halottaikat* Erdélyben az Uz-völgyében levő négy temetőbe temették. 1917. november elsején, amikor az ezred gránitból vésett sírkövet állított fel emlékül megőrzésére, már 138 halott feküdt ezekben a temetőkben.⁵² De nemcsak az ütközetek követelték meg a maguk emberáldozatát. Sokan haltak bele a fronton szerzett betegségekbe. Volt, aki nem bírta ki azokat a nehézségeket, amelyekkel

50. 10-es 1918. 6. sz. 10.

51. 10-es 1918. 6. sz. 22.

52. 10-es 1917. 8. sz. 7–8.

a hadifogság és a hadifogságból való hazatérés járt, s útközben, vagy közvetlenül hazatérés után halt meg.⁵³

Rendszeresen beszámolt az újság az ezred azon tagjairól, akik hazatértek a *hadifogságból*. Sokan fogolycseré révén kerültek haza, mások megszöktek.⁵⁴ Eleinte gyér a hazatértek száma, de a vizsgált időszak végén már tömegek érkezéséről kapunk híreket. 1918. április 27-ig 1860 hadifogoly érkezett a pótzászlóaljhoz – naponta 60–70, 186-an román, a többiek orosz fogságból. Jelentkezés után egy hónapra szóló szabadságos levelet kaptak.⁵⁵ A hadifoglyok fogadására Miskolc és Sátoraljaujhely városának vezetősége és lakossága jótekonysági mozgalmat indított.⁵⁶

A hazatért katonák között sok volt a *beteg*, a nyomorék. A betegségek egyik fajtája, amelyet összefoglalóan sérüléssel idegbántalmaknak neveztek, bénaságot idézett elő. Elektromos áramot alkalmazó kezeléssel próbáltak a betegeken segíteni. A trencsénteplici Vöröskereszt Kórház igazgató-főorvosa ezt ismerteti az újságban Sáfrán ezredparancsnok felkérésére. A kezelés állítása szerint gyógyulást eredményezett, de megdöbbentő a cikkíró szemléletmódja. „Hogy ez a gyógyeljárás *milliókat jelent a hadvezetőségnek a megtakarított kórházi ápolási költségekben*, az könnyen elképzelhető, ha tekintetbe vesszük, hogy ezek a betegek a háború első két évében hónapokon, sőt éveken át feküdtek a kórházakban és fürdőhelyeken a legkülönbözőbb diagnózisokkal, hogy nagy részük felülvizsgálva, nyugdíjat vagy egyéb segítyt kapott, másik részük pedig a rokkantügyi hivatal otthonaiban terhelte az állam pénztárát . . . Ma persze nem fürösztjük őket hónapokig, de meggyógyítjuk pár perc alatt. Minő *megtakarítás az államnak nemzetgazdasági szempontból is*, amikor visszaadunk neki ennyi munkaerőt, ennyi családfenntartót!”^{56a}

Tehát sok anyagot gyűjthettünk össze az újságból az ezred személyi állományát illetően, de ezek többnyire adalékok.

Az ezred özvegy- és árvaalapja: a tábori újság kiadásának elsődleges célja, hogy az ezred halottainak özvegyeiről és árváiról anyagilag gondoskodjon. A gyűjtés eleinte lassan haladt, az 1917. januárjáig összegyűlt összeg nem volt számottevő, mindössze 17 ezer korona.⁵⁷ 1917. februárjában vette kezébe az alap ügyeinek szervezését és irányítását Sáfrán ezredparancsnok és segéd tisztje, Petrik Ernő százados.⁵⁸ Az összeg növekedésnek indult. Az *újság* jövedelme folytonosan gyarapította az alap vagyonát, mivel előfizetőinek száma állandóan emelkedett, sok előfizető pedig felülfizetett. Az ezred tisztikara és legénysége a legkülönbözőbb módokon gyűjtötte a pénzt. Az egyéni *hozzájárulások* mellett az egységek (zászlóaljak, századok, a kiképző csoport, a pótzászlóalj, a lábadozó osztag) együttesen is adakoztak. Volt amikor külön adott a tisztikar és a legénység is. Perselyeket helyeztek el több helyen, pl. a tisztí fürdőben, az ezredtörzsnél. A kátrin, a tisztí fürdő, a fényképészet bevétele mind az alaphoz került, csakúgy mint a nem kézbesíthető csomagokért befolyt összeg, az érempótdíj vagy a kártyanyereség. Az adományozás sajátos for-

53. 10-es 1918. 11. sz. 12. 1917. 9. sz. 8. 1917. 3. sz. 14–15. 1918. 12. sz. 4.

54. 10-es 1918. 4. sz. 12. 1918. 11. sz. 5.

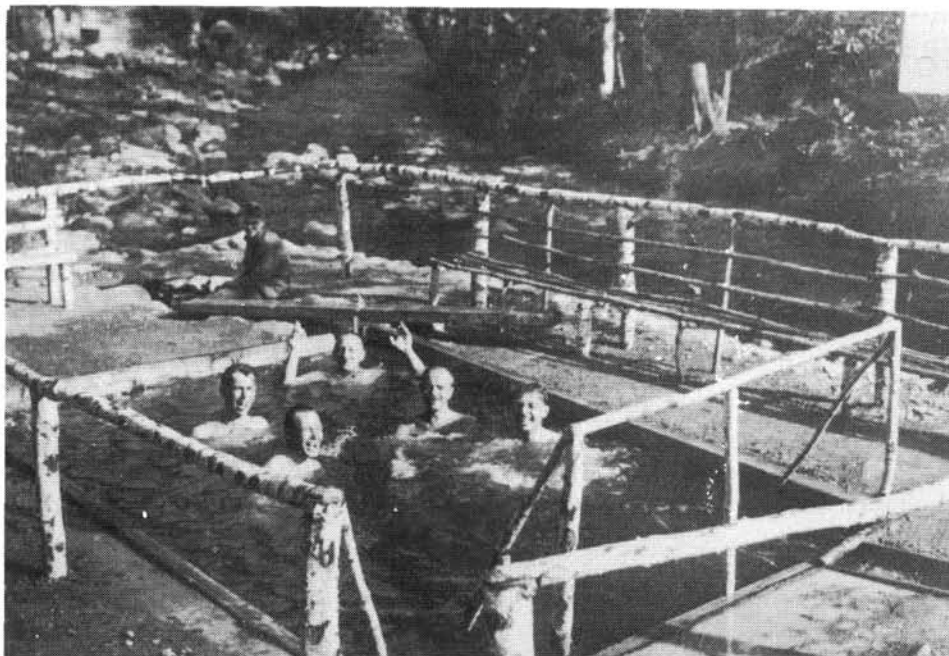
55. 10-es 1917. 2. sz. 9. 1918. 13. sz. 13. 1918. 15. sz. 10. 1918. 9. sz. 12.

56. 1918. 6. sz. 23.

56/a. 10-es 1917. 10. sz. 14–15.

57. *Sassy Cs.* (szerk.), 1939. 195.

58. 10-es 1917. 6. sz. 6–7.

13. kép. Fürdő a Csobányosban

14. kép. Sportverseny. Lepényevők és a bohóc

mája volt, hogy a tisztikar és a legénység tagjai feletteseik névnapja alkalmából pénzösszegeket gyűjtöttek össze, amelyet a felettes nevére az özvegy- és árvaalapba fizettek be.⁵⁹ Az adományok összege néhány koronától több ezer koronáig terjedt. Bekapcsolódott az adományozásba a három vármegye is, mely az ezred kiegészítési területéhez tartozott. A közvetlen adakozáson kívül a különböző egyesületek, iskolák – a miskolci Érseki Leánynevelő Intézet, a miskolci MÁV Dal- és Önképzőkör, a Heves megyei és Egri Jótékony Nőegylet stb. – rendezvényeik bevételével segítették az alapot.⁶⁰

1917 őszén az ezred *hadikiállítás* megnyitását tervezte Miskolcon az árvák támogatására. A József-laktanyában ideiglenes ezredmúzeumot hoztak létre, amelynek gyarapítására felhívást tettek közzé az újság lapjain. A hadikiállítás december 15-én nyílt meg a vármegyeháza nagytermében. A kiállítást hangversenyek, előadások, szórakoztató műsorok egészítették ki.⁶¹ A hadikiállítás anyagát ezt követően bemutatták Egerben, Gyöngyösön és Sátoraljaújhelyen is hasonló rendezvények kíséretében.⁶² Zemplénben még úgyis növelték a rendezvények bevételét, hogy Alsó-Zemplén minden városában és falujában utcai gyűjtéssel összekötött 10-es honvédnapot tartottak.⁶³ A sátoraljaújhelyi kiállítás bezárása után zempléni hangversenykörútra indult az ezred, melynek során Királyhelmecen, Sárospatakon, Tokajban és Szerencsen szerepeltek.⁶⁴ De állomáshelyükön is tartottak rendezvényeket az árvák támogatására, 1918. március 9-én Kézdivásárhelyen, április 20-án pedig Zomboron.⁶⁵ A borsodi, hevesi, zempléni, háromszéki és bácsbodrogi rendezvények összes jövedelme több mint 125 ezer koronát tett ki.⁶⁶

A nagyarányú gyűjtés megindítása után alig egy évvel már 200 ezer korona fölül emelkedett az árvaalap vagyona, 1918. július elsején pedig rohamos növekedéssel a 400 ezer koronát is meghaladta.⁶⁷

Az ezred özvegy- és árvaalapjának nagyságáról, a gyűjtés megszervezéséről és eszközről részletes tájékoztatást nyújt az újság, s ezzel megismerttet egy kifejezetten a háborúval kapcsolatos tevékenységgel.

Élet az állásokban: az ezred életének az a legváltozatosabb oldala, amelyik leginkább hasonlít a békebeli polgári élethez, de mégis magán viseli a háborús körülmények jegyeit.

Minthogy a vizsgált évben az ezred alig folytatott harci tevékenységet, sok volt a katonák szabad ideje. Az ezred parancsnoksága, hogy ennek káros következményeit elkerülje, elfoglaltságot keresett a számukra. „Ezredünk parancsnoka a lögyakorlatok és a kézigránátdobás rendszeres gyakorlására egy elemi lőteret rendezett be . . . Az elemi lőtér minden délután versenylövészet jellegű lögyakorlatokat tart az előző nap fürdéshez vezetelt legénység . . . A lögyakorlatoknál kisebb különféle díjakat osztanak ki . . . szivar, cigaretta, fehér cipő, szalonna . . . Azok, akik 100 százalékos összeredményt érnek el, hat

59. 10-es 1918. 5. sz. 8–9. 1918. 2. sz. 6–7. 1918. 7. sz. 13.

60. 10-es 1918. 1. sz. 7. 1918. 5. sz. 10.

61. 10-es 1917. 9. sz. 1. 1917. 10. sz. 1. 1917. 11. sz. 9–21.

62. 10-es 1918. 4. sz. 4–9. 1918. 5. sz. 10–11. 1918. 9. sz. 4.

63. 1918. 9. sz. 9–10.

64. 10-es 1918. 9. sz. 13–14. 1918. 11. sz. 13.

65. 10-es 1918. 6. sz. 17–18. 1918. 9. sz. 11–12.

66. 10-es 1918. 14. sz. 8.

67. 10-es 1918. 2. sz. 7. 1918. 13. sz. 9.

napi soron kívüli szabadságot kapnak.”⁶⁸ Így nemcsak a katonák idejének egy részét sikerült lekötöni, hanem folyamatosan gyakorlatoztatták is őket, amihez a jutalmak és a soron kívüli szabadság is fokozta. Hasonló célt szolgáltak az időnként megrendezett atlétikai versenyek is, hiszen ilyen versenyszámokban mérték össze erejüket és ügyességüket a résztvevők: céllövés gyalogsági puskával, géppuskás harcserű versenygyakorlat, kézigránát távdobás, kötélhúzás, rohamjárőrök versenye, szuronyvívás, bírkózás, gátfutás. A versenyt követő ünnepség léghőre és céljára is jellemzőek az idézett sorok: „A szorosán vett atlétikai versenyek végeztével kezdődött a tulajdonképpeni népünnepély. A színpadon humoros verseket, kuplékat, jó ízű, sok derűtséget keltő mókákat, kabarészármakat, cirkuszi Dummer Augustz produkciókat mutattak be a népünnepély artistái és bohócái . . . A lepényevésverseny is sok nézőt vonzott . . . A díjak kiosztása után minden versenyző a díjakon kívül még pompás pörköltet és fejenként egy fél liter bort kapott a verseny után.”⁶⁹

Nyáron munkára fogták az ezred nélkülözhető tagjait, aratórészelet hoztak létre, mely a környékbelieknek, elsősorban a földbirtokosoknak segédkezett az aratásban.⁷⁰ Télen ismeretterjesztő előadásokat szerveztek az alábbi, következtetések levonására is módot adó témakörökben: analfabéták oktatása; idegen nemzetiségűek oktatása magyarul, elsősorban a csapatszolgálat számára; népegészségügy; földművelés, szőlőművelés; állattenyésztés; ipar, elsősorban házi kéziipar; a pénz befektetése, adósság, kártya; állampolgári jogok és kötelességek.⁷¹ Az ún. szabad iskola megvalósulásáról azonban semmit sem tudunk.

Mégis maradt idő a gondolkodásra is, s az 1918 tavaszán írott cikk sorai nemcsak az állások szokatlan lakóiról, hanem a katonák lelkivilágáról is szólnak. „1914-ben szigorúan az előírtas tábori felszereléssel ment ki az ezred Miskolcra és igazán senki sem gondolt arra, hogy lesznek idők, amikor még az egyéni izlés is szóhoz juthat a lövészárkok lakói között. Pedig ez bekövetkezett. Kellott, hogy bekövetkezzen. Magával hozta, elősegítette az álló harcok magányossága, az emberek magára hagyatottsága, egymásra, mindig csak egymásra utaltsága, az unalom, a spleen. Egész garcon háztartások keletkeztek az állásokban . . . Nem hiányzott belőlük semmi, ami kifejezetten hozzátartozik egy legénylakás fogalmához. Még a kutya sem.”⁷²

Mindez vékony és homályos szelete a 10-es honvédek első világháborús életének, aminek a feltárásához sok kutatómunka, sok-sok egyéb forrás szükséges. De ha teljes képet nem is rajzolhattunk egyedül a tábori újság alapján az ezredéletéről, az újság mégis nélkülözhetetlen forrásunk, mivel a cikkírók átélték mindazt, ami az ezreddel történt, s az újság pedig hozzátartozott az ezred életéhez.

68. 10-es 1917. 1. sz. 19–20.

69. 10-es 1917. 4. sz. 13–14.

70. 10-es 1917. 2. sz. 9.

71. 10-es 1918. 2. sz. 8.

72. 10-es 1918. 8. sz. 12.

IRODALOM

- Berkó I.*,
1928. A Magyar Királyi Honvédség története 1868–1918. Bp. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1842–1963. Miskolc 1964.
- Dezsényi B.–Nemes Gy.*,
1954. A magyar sajtó 250 éve Bp.
- Galántai J.*,
1974. Magyarország az első világháborúban 1914–1918. Bp.
- Hanák P.*,
1983. Magyarország története 1890–1918. Bp.
- Sassy Cs.* (szerk.),
1939. A volt m. kir. miskolci 10. honvéd gyalogezred világháborús emlékalbuma Miskolc.
- Thurzó Nagy L.*,
HOM HTD. 68. 4. 2., Sassy Csaba (kézirat)

THE 10th HONVÉD INFANTRY REGIMENT AND THEIR ARMY NEWSPAPER

(Abstract)

The army newspaper „10-es honvéd” (Honvéd [= Hungarian soldier] Number 10) is a special source of the history of the 10th honvéd infantry regiment. Many documents lost during the first world war and in the period following it are preserved in its pages.

The newspaper was started on 15th July, 1917 and was issued regularly until the end of the war. But it did not cease then it was only suspended as in 1923 it was published again until 1942 on every „regiment day”.

The newspaper and the regiment had a close connection with the mother-town Miskolc and with all the counties the soldiers were recruited from. The newspaper differed from the civil newspapers. In its various columns it gave a spectacular account of the regiment life. The editor and the main contributor of the newspaper was Csaba Sassy, a Miskolc journalist and poet.

As we do not know a thorough history of the regiment every information is useful which can be obtained from the newspaper. Only one year of the regiment life was studied. During this period first they were stationed in Transylvania then they were sent to Bács-Bodrog county for police services. At the Transylvanian front they had only one serious battle fought on 8th August, 1917. Otherwise it was a peaceful trench warfare. The data referring to the battles, officers, common soldiers etc. of the regiment are deliberately scanty so that they might not be helpful for the enemy.

The newspaper was published specially for the help of the widows and orphans of the regiment with money. This was not the only way of collecting money for them. At the end of 1917 a war exhibition was also organized and presented in different towns for their help.

The most varied side of the regiment life was their everyday life. Several sports contests were organized to prevent the soldiers from thinking of serious things.

We cannot get a full account of the regiment life with the help of the newspaper but it is an indispensable source as it was part of the regiment life.

Györgyi Németh